



FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Pesten.

October' 29. 1839.

43. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Törvénytudomány. Chaply' Polgártükre. — Állítások, vélemények, felvilágosítások. Felvilágosítások az Alföldi levelekben támasztott némely kérdésekre (*Vásárhelyi Pál*). — Előfizetési figyelmeztetés.

HAZAI LITERATURA.

Törvénytudomány.

„Polgár'-Tükör, vagy a Honi Polgárság és Szabad Kir. Városok' Jogait érdeklő oktatás. Szerző Tyraki és Boldogfai Chaply József Alajos, Hites Ügyv. Pesten, Esztergami k. Beimet József' bet. 1839". 8r. 79 lap. Ár 1 ft 12 kr ep.

A' városok levén alkotmányos országokban a' polgárisodás', miveltség', ipar', földi kötelektől szabadabb kifejlődés', egyesek' akaratját a' köz akaratnak alárendelni tanult józan szabadság' és okos előre kaladás' gyűlpontjai; 's a' mindeneket érlelő idővel azokká fogván ezek honunkban is válni, mikké hogy kezdenek lenni, szintolly tagadhatlan, a' melly kevéssé lehet rólok azt, hogy nálunk is már azok volnának, még eddig elmondani: az, ki a' más alkotmányos országokbeli községi rendszer' mibenlétének, ha csak pusztá elbeszélés általi ismertetésével is, már is legtisztább hévvel törekedő városainknak, az önállási fölemelkedésre baráti kezet nyújt, a' hon' legforróbb hátláját érdemli, sőt köszönet mindenkinek, ki városaink' vagy — ezek polgárok nélkül csak lelketlen térek levén — annál inkább a' polgárok' jogi helyzetének csak mostani mibenlétét is velünk, 's velök is ismerteti. Ez természetesen az által eshetik meg legczélszerű-

ben, ha másokat azoknak jogaira, hogy általok tiszteltessenek; azokat köteleességeikre, hogy teljesítsék, megtanítunk. 'S e' pályán indulván meg szerzőnk jelen munkájában, noha csak a' jogokat tűzte ki könyvecskéje' czimlapjára: ebbeli jó szándéka csak méltánylásokat érdemli. De lássuk eljárását.

Miért irta legyen szerzőnk a' czímet Polgár'-Tükörnek, Polgár-Tükör v. Polgártükör helyett, azt szintűgy csak maga tudhatván, mint ellenkezőleg a' mindjárt következő polgárság() és városok()nál a' hiányjegyeket, mellyeket különben általános használ, miért hagyta ki? ha ugyan ezek nem nyomtatási hibák: rec. erről sokáig nem tanakodott, hanem a' következő lapra fordított, mellyen a' „tisztelet előfizető urak“ közt városokat találván, jobban megütközött rajta, mint azon hogy „sz. k. Buda városa“ sor alatt csak egy előfizetőt tisztelhetett, 's azt is „Ns Tabanyi Törvényszék“ nevezetűt, melly urat ismerni rec. nek nincs szerencséje. Azonban ennek okát nem tudván, sőt még abban sem keresvén, hogy szerző, mint előszavában mondja, „Huszonegy évig lakott Buda és Pest szomszéd városaiiban“: ezt csak mint lettdolgot úgy tekinti. De azzal sem törődik, hogy ott ez is előfordúl: sz. k. Székes Fejérvár városa választott polgárság egyetembe (jár, vagy mit tesz?); csupán azon hie-

delmét fejezi ki rec., hogy, ha jól 'számíta, 46 előfizetők ezen, rossz és mocskos papírosra rúttul nyomtatott 42 lapot — mert a' 43ikon már az inasok(!)ról oktatja szerzőnk olvasóit — 1 ft 12 krral pengőben alkalmasint eléggé megfizették. De az illyféle nem példa nélküli nyomtatásról (vajha gondosabb) könyvnyomó'nk, 's nem a' jó lelkű szerző, tartozván felelettel a' közönségnek; térjünk az előszóra, mert ez, mint írói ritkaság, megérdemli, hogy, ha csak részben is, kiírjuk. Már illyest mindennap csakugyan nem olvashatunk 1839ik esztendei íróinknál. Halljuk!

„Huszonegy évig lakván Buda és Pest szomszéd városaiban; tökéletes törvény gyakorlat mellett tapasztaltam, — hogy hazám' polgársága, az őtet jogaival megismertető könyvben szenvedjen hiányt, mely szükén is e' jelen, magán jogát, a' papság', nemesség' és parasztságétól különözve tárgyázó munkám' kiadása által tehetőleg segíthetni, forró szívem' régi buzgó szándéka; — érintett munkám nem csak megismerteti a' polgárságot magán — jogaival, de egyszersmind *mindenkinek* az, ezzel, és a' szabad királyi városokkal sikerrel folytatható ügyeire nézve, *biztos (!) segéd szert nyújt* stb.

'S ha már ezekből recensenssel együtt több olvasó sem tudhatja 1) mellyek Buda és Pestnek azon szomszéd városai, mellyekben szerzőnk olly sok ideig lakott? hogy 2) amaz említett tökéletes patvaria (törvénygyakorlat) ki' oldala mellett tartott 21 évig; mellyek a' dologra bár épen nem tartoznak is: de ha szerzőnk ebből oktat, 's szól rólok, csakugyan megkívánhatjuk, hogy magát velünk megértesse, qui enim non vult intelligi, debet negligi. De 3) hihetőleg szerzőnk is különbözőnek tartván a' gyakorlat *mellett* és a' gyakorlatból merített tapasztalást, mint az iskola *mellett* járni, 's *abba* járni sem egy; különös hogy tapasztalását mégis *gyakorlat* mellettinek állítja. Azonban 4) azt csakugyan *kell* gondolnunk, hogy szerzőnk királyi városbeli születés, mert 'hazám' polgárságát' említvén, hihető ezen kifejezésen a' hazapolgárokat általában értetni, 's így mindazokat is oktatni, nehezen volt szándékában. 5) A' 'szendvedjen hiányt' kifejezés helyett, ha szerzőnk szívét, mintsem gondolatját, melly talán latin volt épen ekkor, hívebben követé vala; alkalmasint 'szendved hiányt' tal élt volna; mert azt, hogy

ohajtása az volna, hogy azon hiányt hazája' polgársága tovább is *szendvedje*, róla rec. fel nem teheti. 6. Az első pontvessző után munkáját már *érintettnek* említvén, arról biztosabban mint alaposan mondja, hogy: általa *mindenkinek* a' polgársággal és a' sz. kir. városokkal sikerrel folytatható ügyeire nézve *biztos* segéd szert nyujt'; holott nem meri rec. mondani ha az érintett munka' megolvasása után nem támad-e több olvasókban azonmagok elhatározása, hogy ha sikerrel akarják ügyeiket folytatni, ezen szabályoktól, vagy miktől, minél inkább távozzanak, 's ekkor rec. nekik a' sikerhez csak jó szerencsét kívánhat. Igaz hogy

Beszél még szerzőnk „olly tárgyról, ügyről is, *mi* csak egyező törvényel“, de ezen bekezdés alatti szavait tán maga magyarázhatná meg legjobban. Azonban hogy *mindenkinek* tett ígérését teljesítse, ugyan előszavában csak hamar által meg *Verböczyre*, 's a' Polgár'-Tükörbe tartozónak véli annak oktatásképeni elmondását, hogy ennek *három részű szokás-törvényére* miként hivatkozná. Ezután pedig

Az első királyok' rendelményei' említése után, *végre* későbbi országos *rendelmény el* (a' mi törvény ugy-e?); ismét a' királyi ítéltő tábla' (a' hétszemélyes említést sem érdemelvén) *végezményeire*, 's alább második sorban *végezményére*; megint a' felsőbb rendelményekre mikénti hivatkozhatásról oktat mindenkit. 'S ekkor mondja hogy „*a' városnak eredetét érintő tárgy, szokás (praxis usus) név alatt jön*“. Megannyi arany betükkeli kinyomatásra méltó axiomák! —

De mind a' mellett e' kifejezés „*a' városnak eredetét*“ azon örömszokrát villantá fel rec. elméjében, hogy tán a' városoknak hazánkban eredetéről mint épen a' Tükör' anyagáról, lesz valami a' munkában. Azonban ezt benne haszontalan keresvén, miután a' munkával 's általa a' szerzővel megismerkedett, e' hiányt olly nagyra, hogy miatta a' haza veszedelembé jöhetne, nem találván, ezen, sőt a' többi hibákon is, mellyek a' munka' végén csak *két* szóban említetnek *), de mellyeket ha mind ki akarná rec. tüntetni, az egész munkát le kellene írnia, azért nyugodott meg, mivel a' munkát, úgy mint azt a' szerző mondja „*könnyen érthető magyarságúnak*“, és így

*) Exceptio firmat regulam in casibus non exceptis.

másokat könnyen bal értelembbe vezethetőnek nem találta!

Midőn már ezen előszónak fontolóra vételeivel rec. azon gondolkodott, ugyan mit ítéltet illy munkáról az értelmes olvasó közönség? 's hogy egyik olvasó majd így kiált fel, „ex ungue leonem“, más „harist szaváról, író előszaváról ismerhetni meg!“: abban állapodott meg, hogy elhiszi, mikép az olvasók' közönséges véleménye az lesz, hogy: ennél mulatságosabbat már csakugyan nem képzelhetni. 'S pedig nem úgy van! ismét megcsalódunk ha ezt hiszszük; mert még hátra van az oktatás' „*tartalma*“ és az *egész könyv*.

'S itt első figuránsképen jelenik meg mindjárt az: Első könyv; és nem fog hinni az olvasó szemének, mint rec. sem hitt vala először, hogy *második könyv nincs is* az egész munkában! Quid ad haec Naevius? Azonban bizvást lecsillapulhat méltán ingerlett boszankodásunk, 's örülhetünk hogy második könyv nincs, ha tovább megyünk.

A' tartalomtáblán minden sor, minden szó megannyi sértése a' logica', jog', törvény', grammatica' és természetiség' törvényeinek.

Olvasunk itt a' czím' ellenére, melly csak a' polgárság' *jogait* tűzte ki tárgyalatásul, *polgárság' terheiről* is (II. cz. III), mi alatt szerző csupán az adózásbeli viszonyokat érti; — 's eddig terjedvén a' czímen kitűzött tárgy, a' 17ik lapon már az atyai hatalom' kőréről (V. cz. I), keresmény iránti szabad rendelkezésről (II), örökség^{beli} kirekesztésről (III), magzat-szabadulásról (!) atyai hatalom alól (IV), 's csakhamar 's ugyanazon cikkelyben (V) ország felügyeléséről. Lám hogy mindenkinek hasznos, sőt nélkülözhetlen (ein für jedermann unentbehrliches Haus- und Hülfsbuch) az *érített* munka! Álladalom' oszlopai, status-férfiak, különösen pedig ti kormányokok! ide hallgassatok, és Csaply József urnak oktatásából okuljatok!! csak azon egyért esedezvén, hogy a' mi országunkra ne illyforma felügyelés legyen. — A' VI. cikkely *különző magzatokról* oktat, mellyek mik legyenek? annál kevesbé tudhatni, minthogy szerző az „elkülönözve“ szót előszava' 7. sorában épen más értelemben használja. 'S itt a' magzatok közt a' nemre nézve szerző előtt említést érdemlő különbség nem is levén egyéb, mint hogy mindkét nembeliek *törvényes* (legítima) *nagy korúsága'* ideje (maiores aetas)—a' mi természetesen mind-

egy! mellékesen érdekeltetik; és még a' magzat-törvényesítés' módjának alapos előadását — ha ugyan már belekapott — sem tartván erre érdemesnek, ezek helyett *fogadott* magzatokról (III), 's tébolyodtak és örültekről (IV) tanít. VII. cikkelye a' *gyámság- és gondviselésről* szól; 's miután ezt bezárta, furcsaságul „a' parasztnak személyes jogairól“ szóló, ismét egyedül álló 's mégis I. Toldalékban beszél a' „község' belkormányzásáról (II), és az árva *jog* gondviseléséről (III). A' VIII. cikkely, melly így kezdődik „a' cseléd közötti *császály*, uri hatalom, kötött *egység*en alapul“ sőt uri hatalomról szól; mit ide tartozónak vélt szerzőnk mind a' mellett, hogy az I-ső cz. 1. §sában már kifejezi, hogy a' sz. k. város, földes uri hatalomtól mentt *község'*. IX. cikkelyében, tehát ugyanazon egy „Polgár'-Tükörben“ „Házassági jogról és kötelességekről“ olvashatunk. 'S itt I. „Katholikus házasság“, mi szintolly kevéssé létezik, mint a' catholicusok közötti házasságok tagadhatlanul fő figyelmet érdemelnek, ha nem épen ezen, mindenkinek szánt, oktatásban is. 'S itt (kétségekívül a' helyes logica' kivánatára) IIik fejezetben vegyes házasság, IIIikban „házassági válás katolikusoknál“, IVikben „evangelicus házasság“, 's végre V. házassági bírák' czimei jönnek elő. Mind ezek hogyan tartozzanak a' Polgártükörbe, azon esetre ha ott, hol csupán szerzőgér van kitűzve, bort mérni nincs rendében, rec. át nem látja; ha csak e' könyvet olly arányának nem szánta szerző, mellyből ha valakinek foga fáj, az ellen is olvashasson ki magának mindenki csalhatatlan *sikerü* orvos-ságot.

De hát (polgárok is házasodván) ám legyen e' 42 lap azok' viszonyinak, vagy ha szerzőnek tetszik, viszálynak szentelve; hanem azt csakugyan meri kérdezni rec. mit keres itt a' X. cikkely? „A' *tanuló inas, legény, és mester közötti bizonyos kötelességek, a' szabott* (szabó?) *czéh cikkelyekből merítve*“. Mert ezt az, hogy városokban szabadulnak fel inasok, sőt itt legtöbbek, a' logica' ellenére nem igazolhatja: ha csak, mint mondánk, olly általános szabályokká nem akarja szerzőnk 79 lapjait tenni, hogy azokban minden foglaltság a' világon. Úgy de épen ez által zárta ki mind azt, a' minek bennök ex professo kellene foglaltatni. — Végre hogy panaceaül szolgálhasson e' munka — a' már érintett Paraszt' (tán

adózó, vagy legalább jobbágy) jogairól és viszonyiról, 's jobbágy szabad költözéséről' szóló tordalékban a' IV. fejezet még: *czigányokról és zsidókról* is tanít.

Tisztelné rec. szerző' azon nézetét, ha ezen ide zavarást az okozta volna, hogy ezeket is 'házaja' polgárinak' tekinti; de a' 71. lapon olvasott ezen kitétel „a' czigányok és zsidók nem hazafiak“(!) ellenkezőt bizonyítván; maga részéről ugyan ohajtja azon idő' megérését, midőn szin és vallás embert embertől nem különböztet, azonban míg a' választó falak — illyeket a' czigányokra nézve rec. nem ismervén — az utóbbiakra nézve fenállanak, azoknak ledöntése nélkül mindezeket egybezavarni alig lehet. És míg a' könyv' czimének tartalmávali egybehangzása megkívántatik; a' sz. k. városok' és honi polgárság' jogairól oktató munkában ezeknek helye csak annyiban lehetne, a' mennyiben zsidóknak királyi városokban való lakása kerlátoltatik; de ezeknek házasságait, esküvése' módját, kereskedési megkötését itt felhozni helyén nincsen.

Azok közül pedig, mik a' 72ik lapon említettek, hogy t. i. a' zsidóknak czéhbe lépni szabad nem volna, és ezek minden hivataloktól kirekesztve volnának (§. 2.), azonkívül hogy a' szerző által idézett 1722: 24. cz. törvénykönyvünkben nem is foglaltatik; azon kívül hogy az 1578: 2. 's 1630: 15. cikkelyekben erről szó sines, az 1791: 38. felhívott törvény-cikk pedig épen ellenkező nézetet fejez ki: a' mindennapi tapasztalással, 's a' nm. m. k. helytartó tanácsnak 1805. febr. 5., 3104. szám alatt költ körlevelével is egyenesen ellenkezik *). De (§. 7.) hogy a' zsidók borral való kereskedéstől el volnának tiltva (általános), az idézett 1741: 19. t. cikkelyből, mely „De Literarum Donationalium et Armalium expeditione“ szól, ki nem tetszik, 's e' helyett ha már megszorításról akart szólni, tán jobb lett volna szerzőnek az 1741: 29. cz. 's az 1798. július 17. 17,187. 's az 1806. oct. 7. 20,426. szám alatt, úgy szintén 1808. aprilis' 19. 8410. sz. alatt költ helytartó-tanácsi szabályos inté-

*) E' körlevél a' zsidóknak czéhbe állásáról így szól: „Judaei, seu ad propriam manum, seu adscitis sodalibus iudaeis opificia exercere et iuvenes suos artem edocere poterunt, donec numerus eorum sufficiens fuerit, ut inter se contubernia erigere possint“. Ugyan ezt az 1815. april' 6. 7262. szám alatti körlevél megerősítette.

zeteket említeni, mellyek közül az első a' zsidóknak a' hegyaljai nemesebb borokkal, a' második az arany és ezüst nemüekkel, a' harmadik a' salitrommal és puskaporral való kereskedést tilalmazza. Az, mi a' 8. §. mondatik hogy „a' zsidó keresztény ellen tanuságot tenni nem képes“, bármely értelemben véve nem egyéb pusztá képtelenségnél. Végre

Ragasztékul 's mintegy bele dobva vannak „Némelly szükséges gyakorlatok“

„Példány“

„Kör engedmény iránt“. Mellyből azt gondolnók hogy, valamelyik városi inas kér gazdájától betegsége miatt egy kis időre a' kórházba való mehetésre engedelmet; de ott van, 's helyesen, a' latin magyarázat (venia aetatis). Azonban körengedményt is — ha ugyan egy „kalapos legénynek, ki már mint mondja *mes-ter jogot* is nyert“, arra, hogy „joga kiadásának gyorsabb *sikerestését*“ meghyerhesse, ez kívántatnék is, még eaddig a' fejedelem 's az is csak némelly igen megválogatott esetekben, nem pedig a' 'nemes tanács' osztogatván; erről több szót vesztegetni rec. szintúgy nem kíván, mint a' többi példányokról, mellyek csak arra jök, hogy a' ki helyesen akar illyest feltenni, az itt megirt formákat minél szorgalmasabban kerülje, 's *okokkal támogatódó esedezése ismélése* helyett, kérését törvényes okokkal támogassa.

Belső szerkezetét e' munkának a' mi illeti, minthogy egész vastag könyvet kellene birálatul róla írni, ha minden érdekelni valókat érdekelni akarnánk; 's a' ki tán a' városokbeli választásokról, helyhatósági rendezkedésről, köz rendészeti 's törvénykezési eljárásról 'st. e'f. ismereteit bővíteni akarná, akkor is, ha csak annyi ismerettel bír, mennyi e' könyv' elolvasására kivántatik, mégis e' Tükörbe hiába tekintgetne: rec. kénytelen kijelenteni, hogy olly vak tükörnek tartja az érintett munkát, mellyben a' ki tanulni valót talál, nagyon sajnálatra méltónak tartaná. Mit igazolhat, úgy hiszi, csak az 1. §. is, mellyben ez van szóról szóra: „Szabad királyi város, polgárság' egyesülte, vagy is földesúri hatalomtól mentt község, melly, több nemesi jógót és szoros engedményt nyervén a' királytól követelet küld az országgyűlésre“. 'S illyen az egész! úgy, hogy rec. nem akarván ez iratnak még hosszash taglalgatásával magát, annál inkább másokat untatni, kénytelen róla

azt mondani, mit Kovács József mondott egy más könyvről, hogy t. i.

„Itt a' deák, görög és a' zsidó R. nek
Összetett hangjai halmozva hevernek“.

Vagy hogy szerző quintilianusi jelszavát: „Multa fiunt eadem, sed aliter“ helyesebben használja, azt gondolja: Multa fiunt aliter, sed non eadem! —

Ezek rec.' nézetei az érintett munkáról. Helyesek-e vagy sem? ítélje meg az ahhoz ér-
tő magából a' könyvből. Azonban meg nem állhatja rec. hogy szerzőhöz egy irótársi barátságos tanácsot ne intézzen: t. i. hogy jövőre, mielőtt a' közönség' oktatására fel-
lépne, előbb magával tökéletesen tisztában legyen, a' mi úgy eshetik meg, ha anyagi szükség-
es előkészületek' szerzésén kívül, azon e-
setre, ha netalán szerző más nyelvben, mint a'
magyarban jártasabb, gondolatait azon nyel-
ven írja le előbb, míg t. i. jobban bele jő a'
magyarba is. 'S ekkor is az előrebocsátott ha-
tározatokban (definitio) a' proximum genus és
ultima differentiára különösen ügyelvén, ut-
többi állításait ezen előre alapul letett talp-
köre építse. Mi hogy annál nagyobb szabatos-
sággal, és így biztosabb állással megeshes-
sék, jól cselekszik, ha gondolatainak, mielőtt
a' dolgozáshoz fogna, előre egy kis (gondolat)
származási táblát készít, mellyen a' gyökér-
ből a' törzsök, ebből az ágak 's levelek ter-
mészeti renddel nőjenek ki. És ha már egy-
szer valamely fa' nemét p. o. almafát vett fel
taglalgatásra, annál inkább pedig oktatás' tár-
gyaul, annál maradjon meg, 's rá más kivált
éretlen idegen gyümölcsöket, azon bal hiede-
lemből, hogy azzal almafáját szebbíti, ne ag-
gasson.

'S a' már érdekltem proximum genus' és
ultima differentia' kívánata szerint helyesebb
lett volna tán szerzőnek a' városok' leírása he-
lyett (§. 1.) azoknak eme' meghatározását ad-
ni: a' sz. k. város olly egy-határbeli község,
melly együtt véve nemesnek tekintetik. Vagy
ha terjedelmesben tetszett, mondhatta: olly ön
jogu, egy-határbeli lakosok' összesége, kik a'
király' urasága 's tulajdon tisztí karok' igaz-
gatása alatt, egyenként bizonyos szabadalmak-
kal, együtt véve pedig nemesi szabadsággal is,
törvényszerű módon, felruházták. Mert a' pol-
gárság' egyesülte, azonkívül hogy egyesület
sok czélből lehet, p. o. lövészek', olvasók' 'st.
e'f. egyesülete, még magában véve sz. k. várost

nem alkot, species determinata inkább, mint
proximum genus; 's mit szerzőnk említ: a'
'földes uri hatalom alatt nem léte' — ha az
1604:22. t. cz.' azon rendelkezését, melly a'
királyi városokat peculium regiumnak nevezi
(minthogy az országgyűlésen kívül, és a' ren-
dek' megegyezése nélkül hozatván, eltörölte-
tett) nem tekintjük is, nem ultima differentia.
Mert a' meghatározásban nem az a' kérdés, mi
volt sorsok valaha? hanem csak az, mi most?
de meg királyi városnak tartaná, reménylem,
szerzőnk is, ha valamely község egy szabad
térre, tegyük fel a' korona' jószágaiiban, egy-
szerre várost építne, 's királyi kiváltságot kap-
ván, *illyennek a' törvényhozó test is megismer-
né* mind a' mellett, hogy az illyes a' szerző
által kikötött úri hatalom alatt soha nem le-
vén, az alól felszabadulni sem kellett. — Illy
szabadság elleni, ha nem helytelen állítás az
is, hogy a' k. város *több nemesi jogot* nyert
község. Mert az még szerző' határozatában
nincs is mondva, hogy a' sz. k. város összevé-
ve egy nemes személynek tekintetik, 's ha az
igen, ugy a' k. várost *mint illyet a' nemesi jo-
gok általában illetik*; sőt még több is, mert
mindegyik követeket (legalább követet) küld-
(het) az országgyűlésére, *miután t. i. törvény-
czikkely által illyennek megismertetett*. És így
a' királyi felségtől (nem *szoros engedmény*' ha-
nem) kiváltság' nyerése valamint szükséges,
úgy a' törvénybe iktatás is lényeges megki-
vántatóság. Azonban az országgyűlésére való
követküldés' joga, noha törvény szerint illeti
is a' sz. k. városokat, a' határozatból csak-
ugyan ki is maradhat: ennek megemlítése he-
lyesebben a' nemességgel járó jogok' kifejté-
séhez tartozván stb.

A' mi pedig az érthetőséget, mint az iró'
fő megkívántatóságát, illeti, erre nézve ismét
arra figyelmezteti rec. a' szerzőt ön tapasztat-
lása után, hogy az iró többnyire csak a' tárgy-
gyal levén elfoglalva, a' kifejezésre néha leg-
jobb szándéka mellett sem ügyelhet elegendő-
képp azért, mert a' dolog maga egész figyel-
mét elfoglalta. Hogy ez hiba, szintolly tagad-
hatlan, mint bizonyos, hogy ki mindkettőre
ügyel, mivel forma dat esse rei, az a' tökéle-
tes iró. De nem cuius datur —

Ezen többi közt úgy lehet segíteni, ha az
iró munkáját maga előtt mással olvastatja; 's
ekkor rá jön arra, hogy a' mit maga, gondo-
lat-teli fővel olvasván, tökéletes világosnak

tartott, ha más olvassa fel előtte, maga sem érti. Igen is: Non ignara mali miseris succurrere disco. Hány külföldi lángészről olvassuk, hogy munkáit mások, kivált lelkes neje által olvastatta maga előtt. —

Ez alkalommal még egy, ha csekély fontosságú észrevételt is. Az s, sz, z, zs betűkön végződő, annál inkább ezen kezdődő szavak után és előtt, ne 's, hanem és-sel kössük össze szavainkat; péld.: magas 's száraz termet (magas és száraz termet); sőt még 'hadak 's sereg' is kemény (hadak és sereg); mert illy összetételeknél a' kötő 's vagy hallatlanul elhangzik, vagy kimondásában majd csaknem kitörlik nyelvünk is. Igaz, és szerzőnk' mentességére legyen mondva, hogy ezt gondosabb, sőt legjobb íróink sem mindig távoztatják. De náluk a' 'praetor modica non curat' helyén van, mert sok igaz gyöngy közt nem veszszük észre a' néhol kitetsző fonál-füzert; midőn a' kisebbeknek mindenre kell ügyelni. 27.

Állítások, vélemények, felvilágosítások.

— Felvilágosítások az „Alföldi levelek”ben támasztott némely kérdésekre (Vége). — Úgy hiszem, hogy a' mondottakra ügyelve, józanon, a' vaskapui sziklak' elhanyagását azon vegeből, hogy a' Duna' viztükre alá szállítassék, senki sürgetni nem fogja; a' mit ott tehetünk, az kizárólag a' hajozás' bátorságosítására 's könnyebbé tételére vitethetik; 's ha találkoznék mégis, ki tulságos reményekkel merné kecsesgetni a' közönséget, attól méltán megkivánhatná, hogy állításait alapos okokkal támogassa; 's ki e' kötelességtől szabadkozni, megerdemlené, hogy mint hitelt nem érdemlő nyegle *) megrovassek; mert nem ismerek nagyobb 's károsabb következesü bünt, mint illy fő tárgyban hamis véleményeket a' közönségben terjeszteni, 's annak, midőn jó tanács után sóvárog, hogy erejének 's munkásságának helyes irányt adhasson, kivihető tervek' elfogadására erett fogékonyságát, képtelen, kivihetetlen, 's azért hasztalan javaslatok' esillogtatása által megtompítani akarni.

Beszédes úr a' Vaskapukra nézve a' Tud. Gy. 1831. évi januáriusi kötetében, az én véleményemtől különböző véleményt adott; a' következőket állítván betűről betűre:

„Veleje ezen vizsgálatnak, és le írásnak ez: Hogy ezen akadálnak el háritása szükséges, és hasznos Magyar Országának, és Auszriának mind az árvizek szüntetésére, mind a' hajozásra, mert 1^{or} O Moldovánál a' Duna vizének mostani magosságát, nagy, középszerű, és kis viz állaskor, három öllel függösen alább lehet szállítani, ezen

*) Marktschreyer; marktschreyerisch.

vaskapui akadálloknak a' Nemzeti lehetőség (sic) való el háritásával 's a' t.”

Továbbá 2^{or} „Minden Dunai ki öntések a' Száva, Tisza, és Dráva torkoknál és ezek között egyedül tsak ezen munka által szüntethetnek meg, valamint minden M. Országi gyökeres vízi regulációnak ezen munka az alapja”.

3^{or} A' Dunai kanyargásoknak átmetszésével föl felé hozván azon víz szín alá szállításnak alsó sikerét, Pestnél tíz lábnyi körül függösen, Bétsnél szinte tíz lábnyi körül a' Dunának mostani állása fogna alá szállani. 's a' t.”

A' 77ik lapon: De a' Dunának Pesten alól egyéb akadálait is, a' Dunai vaskapuk okozzák úgymint: vizágy kanyarokat, szigeteket, alatson partokat, fokokat, zátonyokat, a' víz ágy medrének és víz test huzamjának többfele oszlását 's a' t. melyeket sok emberi munkával ugyan el lehet háritani, de tsak kevés időre, a' Dunai vaskapuk elrontása nélkül.”

A' Tud. Gyűjt. 1837. I. köt. 74^{dik} lapján pedig, újra: „Ezen vaskapuk elhanyagtatása lehetséges, de tsak nemzeti lelkesedéssel.”

Nekem úgy látszik, hogy Beszédes úrnak csalódása vagy tévedése azon körülményből veszi eredetét, hogy ő mind eddig csak apró vizekkel millyen péld. a' Sárvice, Kapos, Sió, stb. foglalkodott, melyeket inkább patakoknak, mint folyóknak lehet nevezni; maga a' Fehér-Körös is micsoda? jó meleg nyáron száraz lábbal átgázolható; minél fogva a' benne készült vizimű alig vala több akadályal összekötve, mint ha száraz földön építettett volna. Egy kísérletet tett ugyan a' Dunán is, az úgy nevezett bátaí átvágásoknál; de mivel ezzel B. úr a' közönség előtt még fel nem lépett, én is hallgatással mellőzöm, nehogy egy új nemű vitába bonyolodjam.

Ezt korántsem azért hozom fel, mint ha valódi érdemeire legkisebb homályt akarnék vetni, hanem csupán, hogy figyelmeztessen, mikép kis víztől nagyra az analogia nem áll, 's törpén és óriáson győzdelmeskedni, nem mindegy. Egyéb-iránt B. úr az Aldunán a' körülményeket nem is ismerheti, hol egy perezig sem mulatott, 's minden vizsgálata 's tapasztalása abból áll, hogy nagyobb víz' idejen hajócskán ülve elsuhant a' tárgyak mellett; bizonyítja azt a' fenidézett, a' Dunatájrol közölt 's hibákkal teljes leírása is, melyeket, ha kívánja, kész vagyok akármikor hitelesen kimutatni. Tartozkodott volna ott, mint én. őt egész évig, folytonosan a' folyam' vizsgálatával, több mérnököktől segítettve 's kiterjedt körepeztesési munkákkal foglalkodva, akkor, nem kétlem! meggyőződött volna, úgy mint én, az angol közmondás' valósága felől, mely azt tartja „követtes, pénz-vettes”: „Rock blasting, is money blasting”.

Nem tudom, táplálja-e még B. úr idézett nézeteit keblében, vagy nem? ha véleményemre talált térni, úgy illő, hogy kijelentse, mert a' közönség előtt elkövetett hibát az előtt kell ismét megigazítani; vagy tetszik talán, hogy hallgatását elegendetel gyanánt vegyük? En részemről megelégszem. Ha ellenben régiebb állításainak rabsága alól nem szabadulhatna: úgy felszólítom egész tiszte-

lettel, czáfolja meg állításaimat, 's bizonyítsa be a' magáéit 's különösen azt, hogy a' Duna' vízszinét Moldovánál „3 öllel függősen“ alább lehet szállítani. E' méltányos kívánságra tanácsos lesz B. urnak már csak azért is felelni, hogy a' fenemlített vétség' gyanúját kikerülje; 's ezt annyival könnyebben is teljesítheti, mivel már itt nincs társaság, mellytől tarthatna, hogy ebbeli szándékában meg nem fog egyezni.

Bocsánatot az eltérésért, de nem lehetett azt nem tennem. A' vaskapui sziklavetetés régtől fogva népszerű eszme honunkban, 's még most is igen sokaktól a' magyarországi vizek' szabályozása' egyetlen kulcsának tekintetik; 's bár jól tudom, hogy Beszédesnek a' lehet-je szívesebben vétetik az e' kedvencz eszmétől nem örömet megváló közönségtől, mint az én tagadólagoz állításom; mégis gyűlölvé azon maximát: *mundus vult decipi ergo...*, 's egyfelül azon meggyőződésben, hogy az előítéleteknek bökölni kárt szülő bűn, másfelül reményelve, hogy tisztára hozatik valahára e' fontos tárgy, újra szőnyegre hozám a' már több ízben megvitattott kérdést.

Fennebb említém, hogy azon egyik fél' kívánságának, melly a' recipiens' előleges szabályozását sürgeti, azon esetben lehet alapja, midőn a' szabályozási kérdés, a' visszahatás' határai közé eső folyóközben létezik; hogy ellenben téved, ha azt a' visszahatás' határain kívül eső részekre is kiterjeszti, p. o. szóba kerül Tisza-Namény és Tokaj között egy átvágás, hol, a' mint tudva vagyon, a' Tisza' esete nagyobb, sebessége élénkebb, 's a' föld' neme is kevesebbé szilárd, úgy hogy előre látható, mikép a' folyó azt önjerejével ki fogja képezhetni. Már innen is, hova a' Duna' árjainak hatása semmikép nem terjedhet, el hagyjuk-e magunkat utasítani? Valóban nem; 's itt olly bizvást szabályozhatjuk a' Tiszát, mint ha a' Duna nem is léteznék, 's minden a' Duna miatti legkisebb vesztégünkért megérdemlenők, hogy Horatius' e' szavait illeszszék ránk; Rusticus expectat defluxum amnis!

Úgy de ránk ereszlik a' vizet! úgy mond az alsóbb vidéki lakos. Szabályozás, melly egy résznek hasznót, a' másnak annál nagyobb kárt okoz, nem fér össze az igazsággal, 's így partolásra sem méltó; szükség tehát, hogy a' thesist megczáfolván, a' panaszos félt helyes okokkal megnyugtani, 's aggodalmának alaptalanságáról meggyőzni igyekezzünk. E' végre eljünk szinte példával.

Tolna 's Baja között átvágások vétetnek munkába és sikerülnek. A' Mohács vidéki lakos panaszkodik, hogy rájuk ereszlik a' vizet; 's ezen képzelt eredményt igen természetesnek találja, mert hiszen egyenesebben és sebesebben érkezik az átvágásokon hozza a' viz.

A' tudományos feleletet mellözve, könnyen felfoghatólag, egyenes útra e' módon téríthetni a' tevelgyót.

A' vizet a' tolnaiak szintűgy mint a' mohácsiak Budapest felől kapják, 's a' tolnaiak nem kevesebbet mint a' mohácsiak. Úgy de az átvágások' életbe hozása által Budapestnél a' Duna változást nem szenved, tehát több víz sem érkezhetik Bu-

dapestre az alsó szabályozásnál fogva, 's így több vizet sem küldhet le most, mint az előtt; következképek sem Tolna, sem Mohács józanon nem panaszkodhatnak a' több vízről.

A' Duna' kanyarodásainak átmetzése által azt érhetjük el, igen is, hogy a' melly viz azelőtt Mohácsra pénteken, szombaton, vasárnap stb érkezett, az a' szabályozás után egy nappal elebb azaz esőtörtökön, pénteken, szombaton stb érkezék oda. Az egész panasz tehát abban állhatna a' Mohács vidékiek' részéről, hogy az átvágások' sikerítése után az apály szintűgy mint az árviz, egy nappal elebb jelenik meg.

Feltevém, hogy a' Tolna és Baja között eszközölt átvágások' következkésében a' Duna' vizálása Budapestnél változást szenvedni nem fog, mivel az amott történt alább szállítása a' víztükörnek 20 's több mérföldnyi távolatra befolyással nincsen. De ha az nem úgy volna is, azon nem kell felakadni, mert a' tetel akker is áll, ha Budapest helyett Komáromot veszszük vagy akármelly más még távolabb fekvő helyet, hová a' Tolna vidéki átvágások semmikép vissza nem hathatnak.

Véleményem szerint tehát, bizonyos és meghatározott rendszert a' vizek' szabályozásánál követnünk nem szükség, munkába vétethetnek előlegesen egyes és részenkénti szabályozások is, mellyeket akár tetemes haszon' elérése, akár nagyobb kár' eltávoztatása' tekintetéből érdekesbeknek találunk, a' nélkül hogy ez által az általános szabályozási terv izgattatnak; magában értetvén mindazáltal, hogy a' részletes szabályozás az egész terv' kiegészítő részét tegye, 's nem valami különvált, hanem az általánossal összefüggő terv szerint eszközöltessék; a' minek megítélhetésére az előszóban érintett térképek 's egyéb vízművi munkálatok multhatatlanul megkivántatnak. Tanulságos, mit a' szabályozás' rendszeréről Győry Sándor úr, h. mérnök 's a' m. tudós társaság' rendes tagja, a' Budapesti Hidroló értekezésében az 5dik űban felhoz; hova tehát olvasóimat tisztelettel útálni báterkodom.

— Azon nézete a' levélírónak, hogy az összefüggő és általános vízszabályozás' kérdése ne mellőztessék el, midőn „közítő“ csatornák által több folyót összekapcsolni szándék, igen okszerű 's figyelemre méltó!

Szabályozás' következkésében tudnillik a' folyó' fekvése 's vízszine változást szenvedhet, mellyre ha a' csatornázáskor nem ügyeltetett, az, megigazíthatlan vagy csak tetemes költséggel megigazítható hibák' 's fogyatkozások' szülő oka lehet.

Erre nézve intézem f. évi Figyelmező' 31. 's 32. számaiban B. urhoz azon kérdést, ha vajjon a' szerinte bekövetkezendő 10 lábnyi alább szállását a' Duna' tükrenek a' csatorna' tervezésekor tekintetbe vette-e?

Erre, valamint egyéb ellenvetéseimre azonban, a' csatorna' „törvényes feltalálója“ nem tudván felelni, hátulso kaput keresett; 's azt Századunk' 66. számában, a' tisztelt olvasó közönség' szeme' láttára, törvényesen“ csak ugyan fel is találta.

Ad Calendas Graecas várhatjuk tehát a' kiharsogtatott czáfolatot. Ne legyenek josló, de úgy vagyok meggyőződve hogy az ismeretes „Figyelmez-

tetésben" ő már mindent megtett, mit tőle várhatni 's mit rossz lábon álló ügyének gyámolítására, vagy inkább takargatására, tehetett.

Várjon tehát a' feleletre, kinek tetszik, én inkább felmentem annak terhe alól; úgy is tudom, hogy azon állítása, mint ha a' Duna' víztükre Budapestnél 10 lábbal alább fogna szállani, korántsem alapszik vízmívi adatokból keletkeztetett számolásokon, hanem pusztá ráfogás, mely neki akkor, midőn a' Dunaszabályozás' szükségéről szólt, a' közönség' kecségtetésére 's a' szabályozás minél kívánatosbbá tételére hathatós motívumul szolgálni látszott. De a' czél nem szentesíti az eszközöket.

Ezen állítást mindazáltal a' körülményekről csak némiképp értesített helytelenek találja. A' dolog ekkép áll. Budapesttől lefelé a' Duna mintegy 16 mérföldnyire egyenes irányt tart, mely közben átvágásnak helye nincs, 's a' szabályozás a' folyam' koncentrációjában állhat csak, mellyel nem a' víz' tükrét alább szállítani, hanem a' folyónak illő mélységet szerezni, 's ez által a' veszedelmes jégdugulások' okát elhárítani czélunk. Duna-Patajtól lefelé igenis számos átvágások foghatnak helyt, mellyek' létesítésével a' Duna' tükrének alább szállítása azon környekben kétségkívül eszközölhető, de nem oly mértékben, hogy e' nagy távolságra visszahatását, mellynek bizonyos határa vagyon, szembetűnőleg érezhető.

A' Duna 's Tisza közötti csatorna' létesítésénél tehát a' folyam' változhatására ügyelnünk nem kell, sőt bizonyos, hogy B. urnak a' levegőből kikapott hypothesis nem vezetne egyebre, mint a' vállalatnak néhány millio forinttal megterheletésére.

Egészen máskép áll a' dolog az „Országos nagy csatorna' egyéb részein". Hol Beszédes a' Fehér-, Fekete- Sebes- Körös, Berettyó 's Szamos' vizeit folyó csatornával gondolja összeköthetni, ott előre meg nem határozható változások történhetnek ezen rendetlen folyók' szabályozása által, mellyeknek esete igen tetemes; 's a' melyek malomgátok, régi hidoszlopok' maradványai, dőlt fák, fatuskók, zátonyok stb által a' legvadabb állapotba helyhezteszték. Kétségen kívülre teszik azt a' mérések, ha a' hely' színén szerzett tapasztalásból nem tudnám is. Ott tehát folyó csatornát húzni technikai tekintetben is filius ante patrem.

Helyeslenünk kell tehát az „Alföldi levelek" írója' e' szavait: „Vizeink nagybára Duna és Tiszába, ezek pedig egymásba folyván, itt minden egybefügg. Az egy helyen történt hiba, hal

fogás, visszahathat az egészre. Az egy helyen becsúszott rossz a' más helyen szükséges jót lehetlenné teheti. Ha valahol, ezek körül szükséges egység a' felfogásban stb". Melly egység' felfogásához, szabad legyen hozzá tennem, csak a' vizek' ismerete, 's ez utobbira a' folyókat tárgyazó mérési előmunkálatok vezethetnek.

A' fő nehézség, melly a' vízszabályozások' munkába vételét leginkább gátolja, political 's financial természetű. Több példával tanúsíthatnám ezt, de szakom' körében kívánván maradni, értekezésem' befejezéséül csupán a' mérnökök' mostani helyzetére ohajtom a' tisztelt olvasó közönséget figyelmeztetni, mellynek a' köz munkákra igen káros a' hatása.

Midőn két nemes megye között vízszabályozási kérdés forog fenn, az organon technicum, a' mérnök, csak igen ritkán van egy véleményben szomszéd megyei szaktársával, mi könnyen azon gondolatra vezetne, hogy a' ns megyékben különfele hydraulikai elvek divatoznak. 'S mi ennek oka? Úgy vélem az, hogy a' mérnök nem mindig meggyőződését vallja, hanem bizonyos érdekek' képviselője; ő színész, 's szerepe oly különféle, mint az érdek, mellyet pártolnia kell. Azonban mostani függő 's bizonytalan helyzetében mit is tehet egyebet? Senki sem kívánhatja, hogy a' pusztá igazságért létezését kockáztassa! Ő, ki conventionatusa a' vármegyének! 'S a' mi theoretice és ethice nem áll, practice, fájdalom, igen is áll.

Egyébiránt is a' megye' mérnökének a' dolog' természeténél fogva irtozni kell a' köz munkától; mert az egész baj, a' munka' felügyelési terhe az ő vállaira nehezedik, a' nélkül, hogy fáradságaért jutalomra tarthatna számot. Saját érdeke tehát úgy kívánván, inkább az ügy' elmellőzésére mint emelésére fogja befolyását gyakorolni; 's ha ez utobbít a' nagyobb számmal fel nem tehetnök is, a' közönösséget a' tárgyhoz járulásban minden esetre feltehetjük.

Szükség volna tehát a' köz érdekekkel, a' czél' bizonyosabb elérése végett, a' mérnök' érdekét is összekapcsolni; hosszab kiküldetésekben 's különösen vízszabályozási munkáknál töltött idejére illendő naplajt kellene rendelni, hogy ott örömmel munkálkodhassék, 's ne legyen kénytelen urbéri mérésekben vagy más magányos munkák' vállalatában szükségének kielégítését keresni a' köz munkáknak bizonyos elhanyaglásával. De elég erről; sapienti pauca.

Vásárhelyi Pál.

ELŐFIZETÉSI FIGYELMEZTETÉS.

Tisztelt olvasóinkat, kik a' jövő félévre kettős lapjainkat itt helyben megrendelni szándékoznak, figyelmesekké tesszük a' közelítő pesti vásári alkalmakra, mellyek által legkönnyebben teljesíthetik szádékaikat. Lapjaink' kiadó hivatala Zöldfa-utca, Jankovics-ház, 267. sz. 1. emelet. — A' folyó évnegyedre is fogadtatik el előfizetés.

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.